כיתה ח' | תנ"ך | שיעור 4 מתוך 4 | 45 דק' | אגדה, וברקע מלכים א ה, יג; משלי יג, יג

ממלכתי: ספר מלכים א נלמד בכיתה ח' (תכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי, תשע"ט). חמ"ד: מלכים אינו בתכנית החמ"ד לחטיבת הביניים (ז: בראשית, יהושע-שופטים; ח: שמות, שמואל א; ט: ויקרא, שמואל ב), והיחידה יכולה לשמש העשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

אגדה: שלמה המלך והדבורה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יספרו את אגדת שלמה המלך והדבורה ויבחינו בין מה שכתוב בתנ"ך לבין מה שמוסיפה האגדה
- התלמידים יזהו את הערכים באגדה: ענווה, סליחה, הכרת הטוב, ו"לא לזלזל בקטן"
- התלמידים יקשרו את האגדה לפסוקים שעליהם היא נשענת: מלכים א ה, יג; י, א; משלי יג, יג

📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

לפי תכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי (תשע"ט, עמ' 74 ו-76), בכיתה ח' לומדים את "ביסוס מלכות שלמה" (פרק ה, ובו הניב "וידבר על העצים", ה, יג) ואת "מלכת שבא" (פרק י). האגדה אינה חלק מתכנית הלימודים; היא הרחבה ספרותית שמחברת את שני הנושאים. הדגישו לתלמידים: זו אגדה, לא פסוק.

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה יכול מלך גדול ללמוד מיצור קטן?

בתנ"ך כתוב ששלמה דיבר "עַל-הָרֶמֶשׂ" ושמלכת שבא באה לנסות אותו בחידות. האגדה מחברת את שני הפרטים לסיפור על דבורה קטנה שעוקצת את המלך, ובסוף מצילה את כבודו.

🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. מה פירוש המילה "אגדה"? במה היא שונה מסיפור בתנ"ך?
2. לפי מלכים א ה, יג, על מה דיבר שלמה חוץ מעל עצים?
3. ספרו על פעם שמישהו "קטן" (צעיר, חדש, שקט) עזר לכם.

למורה: שאלה 1 חשובה: לאורך השיעור מסמנים בבירור מה כתוב בתנ"ך ומה מוסיפה האגדה. אפשר לתלות בכיתה שני שלטים: "כתוב" ו"אגדה".

🧪 פתיחה

מניחים על השולחן שני פרחים: אחד אמיתי ואחד מלאכותי (או שתי תמונות דומות). שואלים: איך אפשר לדעת איזה אמיתי, בלי לגעת? אחרי הניחושים אומרים: "שלמה, החכם באדם, עמד מול אותה שאלה. ומי שעזר לו היה יצור קטן מאוד."

🐝 האגדה: שלמה המלך והדבורה (סיכום במילים שלנו)

> ⚠️ **אגדה, לא פסוק.** מקור: ח"נ ביאליק, "שלמה המלך והדבורה", מתוך "מאגדות המלך שלמה" (פרויקט בן-יהודה, נחלת הכלל). ביאליק עיבד אגדות עממיות; מקור קדום יותר לסיפור הדבורה לא אומת.

חלק א: יום אחד שלמה ישן בצהריים בגנו, ודבורה קטנה, שלא שמה לב לשומרים, נחתה על אפו ועקצה אותו. האף התנפח, והמלך כעס מאוד.

שלמה ציווה לאסוף אליו את כל הדבורים והחרקים, כדי למצוא את האשמה. דבורה קטנה יצאה מן ההמון והודתה: "אני חטאתי." היא הסבירה שלא התכוונה להזיק; היא צעירה, ובטעות חשבה שאף המלך הוא פרח.

הדבורה ביקשה: מחל לי הפעם, ואולי יבוא יום שגם יצור קטן כמוני יוכל לעזור לך. המלך צחק, כי לא האמין שדבורה תעזור למלך, אבל מחל לה ולכל הדבורים ושלח אותן בשלום. אחר כך שכח את כל העניין.

חלק ב: אחרי זמן באה מלכת שבא לנסות את שלמה בחידות. בסוף היא הציבה לפניו זרי פרחים, כולם מעשה ידי אדם חוץ מזר אחד אמיתי, וביקשה שיזהה אותו במבט בלבד. הפרחים המלאכותיים היו מושלמים, ושלמה לא ידע.

פתאום שמע זמזום ליד החלון. הוא ציווה לפתוח אותו, דבורה קטנה נכנסה ונחתה על אחד הזרים, ושלמה הצביע: "זה הזר האמיתי!" כך הדבורה השיבה לו טובה. לפי האגדה, באותו לילה הוסיף שלמה למשליו את המשפט "בָּז לְדָבָר, יֵחָבֵל לוֹ".

📖 הסבר למורה

זו אגדה, לא פסוק. האגדה כפי שהיא מוכרת בעברית כתובה אצל ח"נ ביאליק, בקובץ "מאגדות המלך שלמה" שבכל כתביו. ביאליק עיבד מסורות עממיות; מקור קדום יותר לסיפור הדבורה לא אומת. הסיכום שלמעלה כתוב במילים שלנו.

האגדה נשענת על פסוקים אמיתיים. הראשון: וַיְדַבֵּר עַל-הַבְּהֵמָה וְעַל-הָעוֹף, וְעַל-הָרֶמֶשׂ וְעַל-הַדָּגִים. מכאן נולד הרעיון ששלמה הבין את בעלי החיים. השני: וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ, בְּחִידוֹת. התנ"ך לא מפרט מה היו החידות, והאגדה ממציאה אחת.

המשפט שבסוף האגדה הוא פסוק אמיתי מספר משלי: בָּז לְדָבָר, יֵחָבֵל לוֹ. הפסוק עצמו כתוב בתנ"ך; הקישור שלו לסיפור הדבורה הוא של האגדה. גם בספר משלי יש דוגמה ללמידה מיצור קטן: לֵךְ־אֶל־נְמָלָה עָצֵל; רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם.

הערכים באגדה: הדבורה מודה באשמה ולא מתחבאת (אחריות). המלך מתגבר על כעסו ומוחל (שליטה עצמית, כמו צוואת דוד בשיעור 1). הדבורה זוכרת את הטובה ומחזירה אותה (הכרת הטוב). והמסר הכללי: לא לזלזל בקטן.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

מלכים א פרק ה, פסוק יג

(יג) וַיְדַבֵּר, עַל-הָעֵצִים, מִן-הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן, וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר; וַיְדַבֵּר עַל-הַבְּהֵמָה וְעַל-הָעוֹף, וְעַל-הָרֶמֶשׂ וְעַל-הַדָּגִים.

מלכים א פרק י, פסוק א

(א) וּמַלְכַּת-שְׁבָא, שֹׁמַעַת אֶת-שֵׁמַע שְׁלֹמֹה–לְשֵׁם ה'; וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ, בְּחִידוֹת.

משלי פרק יג, פסוק יג

(יג) בָּז לְדָבָר, יֵחָבֵל לוֹ; וִירֵא מִצְוָה, הוּא יְשֻׁלָּם.

משלי פרק ו, פסוקים ו-ח

(ו) לֵךְ־אֶל־נְמָלָה עָצֵל; רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם.

(ז) אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קָצִין– שֹׁטֵר וּמֹשֵׁל.

(ח) תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ; אָגְרָה בַקָּצִיר, מַאֲכָלָהּ.

הנוסח ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. האגדה אינה חלק מן הפסוקים.

⚖️ כתוב / אגדה

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני מה שמוסיפה האגדה. האגדה אינה חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** וַיְדַבֵּר עַל-הַבְּהֵמָה וְעַל-הָעוֹף, וְעַל-הָרֶמֶשׂ (מלכים א ה, יג)

🐝 **אגדה:** אגדה: שלמה מדבר עם הדבורה, והיא עונה לו. בפסוק כתוב רק ששלמה "דיבר על" בעלי חיים, כלומר ידע עליהם.

📜 **כתוב:** וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ, בְּחִידוֹת (מלכים א י, א)

🐝 **אגדה:** אגדה: החידה האחרונה היא זרי הפרחים, והדבורה פותרת אותה. בפסוק החידות אינן מפורטות.

📜 **כתוב:** בָּז לְדָבָר, יֵחָבֶל לוֹ (משלי יג, יג)

🐝 **אגדה:** אגדה: שלמה כתב את המשל הזה אחרי מעשה הדבורה. הפסוק נמצא במשלי; הקישור לסיפור הוא של האגדה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. כרטיס כניסה: מה זו אגדה (4 דקות)
2. פתיחה: פרח אמיתי ופרח מלאכותי (4 דקות)
3. קריאת האגדה, חלק א (העקיצה והסליחה) ושיחה (8 דקות)
4. קריאת האגדה, חלק ב (מלכת שבא והפרחים) (7 דקות)
5. "כתוב או אגדה?": מיון משפטים בזוגות (10 דקות)
6. ערכים באגדה ודיון בשאלה הגדולה (8 דקות)
7. סיכום וכרטיס יציאה (4 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. למה כעס שלמה על הדבורה, ומה היא אמרה להגנתה?
2. מה הייתה החידה של מלכת שבא בסוף האגדה?
3. איזה פסוק מספר משלי מופיע בסוף האגדה?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לדעתכם המלך צחק כשהדבורה הבטיחה לעזור לו?
2. מה האגדה לוקחת מן הפסוקים, ומה היא מוסיפה?
3. מה פירוש "בָּז לְדָבָר, יֵחָבֶל לוֹ" לפי האגדה?

הערכה (מה דעתי?)

1. מי בסיפור התנהג בצורה ראויה יותר, המלך או הדבורה? נמקו.
2. למה אגדות על אנשי התנ"ך חשובות, אם הן לא כתובות בתנ"ך?

🏁 סיכום השיעור

אגדת שלמה והדבורה מחברת שני פרטים מן הכתוב: שלמה ידע על בעלי חיים (ה, יג), ומלכת שבא באה לנסותו בחידות (י, א). היא מלמדת סליחה, הכרת הטוב ושלא לזלזל בקטן. זו אגדה, לא פסוק, אבל היא מאירה את ערכי שלמה שלמדנו ביחידה.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כתבו משפט אחד שכתוב בתנ"ך על שלמה, ומשפט אחד שמופיע רק באגדה.

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: מבנה של שני חלקים (חטא וסליחה, ואחר כך גמול) והקשר לסוגת האגדה.
- הכרת ביאליק כמי שאסף ועיבד אגדות עבריות.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- השוואה למקורות חז"ל על חכמת שלמה ועל השמיר (ראו רש"י על מלכים א ו, ז בשיעור 2).
- דיון במידת הסליחה ובהכרת הטוב כמידות טובות.

💡 הערות למורה

את האגדה כדאי לספר בקול, ולא רק לקרוא. הסיכום בעמוד הוא במילים שלנו; למי שרוצה את הנוסח של ביאליק יש קישור במקורות. חשוב: בשום מקום אין להציג את האגדה כפסוק. במשימת "כתוב או אגדה" התלמידים מתרגלים בדיוק את ההבחנה הזו. למתקשים: דף עם תמיכה.

🔗 יחידות קשורות

היחידה משלימה את יחידה 7: מלכים א, א-ג (ממלכתי) ואת יחידה 8: מלכים א, א-ג (חמ"ד), שבהן נלמדו המאבק על הכיסא, החלום בגבעון ומשפט שלמה. כאן: המשפחה, המעשים, הערכים והאגדה. חוברת העבודה של היחידה · בוחן חזרה עם מחוון

📝 בדף העבודה

בדף: שאלות הבנה על האגדה, מיון "כתוב או אגדה", ערכים באגדה, ומשימת כתיבה של אגדה קצרה. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- ח"נ ביאליק, "שלמה המלך והדבורה", פרויקט בן-יהודה (אגדה, נחלת הכלל)
- מלכים א פרק ה, מכון ממרא
- מלכים א פרק י, מכון ממרא

- משלי פרק יג, מכון ממרא
- משלי פרק ו, מכון ממרא
- תכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי, מגן הילדים עד כיתה י"ב, תשע"ט, משרד החינוך (PDF)

מחוון: אגדה: שלמה המלך והדבורה

1. הדבורה עקצה אותו באפו בזמן שישן. היא אמרה שלא התכוונה, שהיא צעירה, וחשבה שהאף הוא פרח.
2. זרי פרחים מלאכותיים וזר אחד אמיתי. דבורה נכנסה מן החלון ונחתה על הזר האמיתי.
3. כתוב: הבהמה והעוף (מלכים א ה, יג); מלכת שבא בחידות (י, א); "בז לדבר יחבל לו" (משלי יג, יג). אגדה: העקיצה, הפרחים המלאכותיים, והקישור בין המשל לדבורה.
4. למשל: הכרת הטוב, הדבורה החזירה טובה למלך שמחל לה. או: לא לזלזל בקטן, המלך צחק, ובסוף הדבורה הצילה את כבודו.
5. אגדה טובה: עלילה ברורה (התחלה, בעיה, פתרון), ערך מוגדר, וציון הפסוק שעליו היא נשענת עם פרק ופסוק. אין להציג את האגדה כפסוק.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק ומצודת דוד מתוך ספריא). האגדה מסומנת כאגדה. נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: ספר מלכים א נלמד בכיתה ח' (תכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי, תשע"ט). חמ"ד: מלכים אינו בתכנית החמ"ד לחטיבת הביניים (ז: בראשית, יהושע-שופטים; ח: שמות, שמואל א; ט: ויקרא, שמואל ב), והיחידה יכולה לשמש העשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.